

Ýagşylygyň goragynda / 0.Orazberdiýewanyň eserlerine syn

Category: Edebi tankyt,Hekaýalar,Kitapcy,Türkmen dili
написано kitapcy | 21 января, 2025

Ýagşylygyň goragynda / 0.Orazberdiýewanyň eserlerine syn Edebi tankyt

► ÝAGŞYLYGYŇ GORAGYNDА

Ogultäç Orazberdiýewa türkmen prozasyna gelen gününden öz çeper dünýägarayşyny, çeperçilik gözleglerini özüce özleşdirip ugrady. Owal başdan şol ýetdirgisiz ýetdi hem şol günden kämillege ymtyldy. Adatda, köp ýazyjynyň başky eserleri şowsuz bolup, ol kem-kemden ýanyp, töweregini ýagtyldyp ugraýar. Ogultäç welin başdan yz goýdy. Onuň ilkinji proza eseri «Çagalygyma syýahat» powesti häzire çenli rus dilinde üç gezek neşir edildi. SSSR halklarynyň dillerine terjime edildi. Ýazyjy şu eseri üçin, Türkmenistan SSR-niň Lenin komsomoly baýragynyň laureaty boldy. Ol esere şu neşirlerden, şol sarpadan, okyjynyň söýüp okaýşyndan ileri öwgi zerur däl bolsa gerek.

Şol powestdenem 0.Orazberdiýewanyň çeper dünýäsi öz ýoluny tapdy. Ol biziň prozamyza täze obrazy, täze ideýany getirip başlady. Ýazyjynyň pikiriçe, ynsandaky ilkinji kämillesýän duýgy ýagşylyk, oňatlyk duýgusydyr. Ýazyjynyň pikiriçe, ynsandaky iň ilkinji emele gelýän jogapkärçilik duýgusy, ilkinji agyr talap bolsa ýagşylygy döredýär, kalbyndan äleme ýagşylyk nurunu saçýar. Beýleki birleri bolsa şol sahawaty goramaga çalyşýar, öz içinde, göreşinde ýagşylygyň arkadagy bolmaga çytraşýar.

Biz ilki kalbynda ýagşylyk nury çayýan adama guwanýan bolsak, soň ýagşylygyň howandarynyň çekýän azabynyň, onuň boýnuna alýan jogapkärçiliginiň niçiksi agyrdygyny görýärис. Bu

gahrymanlaryň kalbyndaky ikiýana urunýan biynjalyk tolkun biziň ruhumyza-da ornaşyp başlaýar. Hut şol pursatdanam biziň kalbymyzda ýazyjynyň ideallary ýaşap ugraýar.

0.Orazberdiýewa häzir baş sany proza kitabyny ýazdy. Köp adamlar üçin bu sanyň örän az bolmagy-da mümkün, emma meniň üçin köp. Men ol kitaplary elime alyp, oýlanyp: «Tüweleme, işläp bilipdir!» diýip, Ogultäje guwandym. Sebäbi men onuň işleýsine belet. Bir kitab-a däl, her hekaýa, hatda her sözlem üçin çekýän jepasyna belet. Ogultäjiň şol işleýsi bilen baş kitap ýazmagy ägirt erjelligiň, jepakeşligiň alamaty.

0.Orazberdiýewanyň şol hyzmatlaryny bir ak kitap özünde jemleyär. Kitabyň ady «Edenli aýal» («Женщина с характером»). Ony «Советский писатель» neşirýaty 1984-nji ýylda Moskwada çapdan çykardy. Kitaba bir powest bilen kyrka ýakyn hekaýa girizilipdir. Kitaby türkmen sowet edebiýatynyň uýasy, Respublikamyzyň medeniýetde at gazanan işgäri Lýudmila Wasilýewna Şipahina rus diline terjime edipdir. Ine, şu kitap hem häzir edebi jemgyýetçiliğiñ dilinde.

Kitap «Aýal» powesti bilen açylýar.

Bu powest ýazyjynyň tejribesiniň durmuş baradaky garaýışlarynyň jemlenmesiniň önümi. Bu powestiň sýužeti durmuş. Wakasy – ömrüň beýany. Eser aýal adamyň çagalyk günlerinden, tä uly durmuşa gadam basýan çägine čenli dowam edýär. Ol gama batanda, çagalygy golundan çekýär. Dünýäniň ähli ajaýygly, süýjılıgi çaganyň kalbyna ornaýar. Çagaka onuň üçin ähli zat gowy, ähli zat täsirli hem gudratly. Bu aslynda şeýle-de bolmaly. Yöne ol ajaýygly diňe çagalyk, ýaşlyk duýup bilyär.

Şol döwürde onuň töweregindäki adamlar hem şol dünýä ýaly gowy. Hossarlary, bile oýnaşyp-gülşüp ýören ýoldaşlary oña şatlyk eçilýärler. Olardan diňe gowulyga garaşyp bolýar. Adamyň ýetişmegi bilen, hossarlaryň töwereginde beýleki adamlar hem köpelip ugraýarlar. Şu babatda Amangülüň bagty çuwýär. Oňa Nina, Iwan Aleksandrowiç ýaly oňat adamlar hemra bolýarlar. Şeýdip, ýaş gahryman höwürtgesinden çykyp, jemgyýete goşulyp başlaýar.

Ol Nina bilen dostlaşyp, dostlugyň nämedigine düşünýär.

Dostlugu goramagy hem goldamagy öwrenýär.

Gahryman öñe ilerledigice, durmuş çuňlaşyp hem çylşyrymlaşyp başlaýar, gahrymanyň jogapkärçiliği artýar. Amangül ony Nökere duşup durmuşa çykansoň, has oňat duýýar. Gahrymanyň başynda alada bilen jogapkärçiliğin ýokarlanmagy ony tijenmeklige, göreşmeklige borçly edýär. Durmuşyň garşylygy hem göreşi şundan ösüp ugraýar. Bir aýal adamyň başynda iş aladası, hojalyk, adamyňa seretmek, terbiye, maşgala garamaty durýar. Bir söz bilen aýdanyňda, aýal ömri göreş. Aýal durmuşyň diregi. Aýal durmuşdaky esasy figura. Şonuň üçin, ähli zat aýalyň üns merkezinde bolmaly.

Şeýle masştablylyk onuň hekaýalaryna hem degişli. Ogultäçde ideýasy ýöwsel, ýüzlenýän meselesi ýonekeý eseri tapmarsyň. Onuň ähli eserleriniň hamyrmaýasy durmuşyň tüýs jygbä-jygly meseleleri.

Onuň hekaýalarynyň wakasy sada-da bolsa, goýulýa ideýa düýpli. «Abituriýent» atly bir hekaýany alyp göreliň. Hekaýada bir şäherli aýalyň obadan okuwa girmäge gelen ýegenine beren kömegi beýa edilýär. Bar waka şu. Sol wakanyň üsti bilen ündelyän meselelere seredip geçeliň.

Myhman gapysyny kakandan, şäherliniň gaşy çtytlýar diýip, obalylar şäherlileri ýazgarýarlar. Hakykatda welin, ýagdaý obaylaryň göz öňüne getirişinden çylşyrymly. Iň «myhman söýmezek» şäherliniň öyüne-de myhman oba adamlarynyňka seredende, has köp gelýändir. Onsoňam, ol seniň aşyň-duzuň myhmany bolsa, ne ýagşy. Ol seniň duzuň däl, wagtyň iýyändir, el-aýagyň duşaklap goýýandyr. Myhman alada bardyr, gelen ýerinde iş-alada bolýandyram öýdýän däldir. Ine, şeýle myhmanyň biri şäherliniň gapysyny kakýar. Bu hiç. Awtor şu meselä uly agram berjegem bolup duranok. Yöne bu ýüz ugruna ýaňzydylaýýar. Awtoryň üns berýäni şol gelen myhmanyň ~ Akmyradyň terbiýesi. Daýzasy ilki ony şäher durmuşyna gözükdirmeli bolýar. Soňra ony giriş ekzamenlerine taýýarlap başlaýar.

Terbiye meselesi ~ işiň agry. Şonuň üçin bizde: «Aty at bolýança, eýesi it bolar» diýen nakyl bar. Daýzasy ilki Akmyradyň ruhuny terbiýelemäge girişýär. Onuň göydük ruhuny,

ýalňyş pikirini, «diňe tanyşlylar okuwa girip bilyär» diýen ynamyny ýok edip, ony öz güýjüne daýanmaklyga ündeýär. Şeýdip, Akmyrady uly göreše, öz güýjüne ynanmaklyga çagyryar. Ahyrda şol yhlas ýerine gowuşýar. Akmyrat daýzasynyň diýýän adamy bolmaga çalsyp, ýeňiş gazanýar.

Emma ýeri gelende, şeýle hyzmat bir minnetdarlyga-da durmaýar. Ine, Akmyradyň okuwa girenden soňky aýdýan sözi:

» – Dogry-da, men öz güýjüm bilen geçdim-ä. Öten aşsam toýda otyrkam, obadaşlarymyzyň birine uniwersitete girdim diýsem: «Öz güýjün bilen-ä giren dälsiň. Şo taýda daýzaň bar. Şol kömekleşendir» diýýär. Ed-dil agzynyň üstüne beräýinem-ä diýdim-de...»

Muňa onuň daýzasy nähili garaýar? Ol şeýle bolýar.

«Akmyradyň sözüne meniň ýüzümiň bir gat hamy sypyrylan ýaly boldy. Bokurdagym dolup, köp wagtlap gepläp bilmedim.»

(«Uzyn-uzyn derekler», Aşgabat-1986. 190-sah.)

Görüň, bir hekaýada näçe mesele bar ekeni. Adamçylykmy, terbiýemi, yhlasmy, muny näçe sanasaň, näçe üns berseň, şonça çuňlaşyp barýar. Özem hemmesi yzly-yzyna, duýdurman sepleşikli hereket bilen açylyp barýar. Sen ony hezil edip okaýarsyň. Eger awtor gös-göni aýdan bolsa, bu zatlaryň bahasy bolarmydy? Şeýle çuňluk 0.0razberdiýewanyň her bir hekaýasynda bar. Men ony gaýtalap okanym üçin duýýaryn. Olaryň ählisi meniň göz öñümde. Oýlanyp görsem, men 0.0razberdiýewanyň soňky kitaby bolaýmasa, galanlaryna ýörite syn ýazan ekenim. Şol synlaryň ikisi şu gazetde çykypdy. Şonuň üçinem bu ýerde ýazyjynyň eserleri baradaky derňewi uzaltman, okyjylaryb seslenmelerine geçsek, adalatly bolar. Sebäbi, bu eserler jemgyýetiň maslahatyna goýulýar, şoňa görä okyjylaryň pikirini diňlemek ýerlikli.

«Gadyrly Ogultäç 0razberdiýewa!

Beýleki ýazyjy-şahyrlarymyzyň eserleri bilen birlikde siziň hem «Edenli aýal», «Altynbaş» atly kitaplarynyzy okadym. Döreden proza eserleriňiz her bir okyjynyň ünsünü çekýär. Şu gün bolsa raýon merkezi kitaphanamyzdan «Sowet Edebiýaty» žurnalynyň bir sanyny aldym. Žurnalda siziň «Rugsatda»,

«Melhem», «Dursun» atly hekaýalaryňyz ýerleşdirilipdir. «Altynbaşdaky» Gurbantäç gelnejeňiz, Maman söwdagäriň obrazlary ünsümi çekdi.

Rozygül HUDAÝBERENOWA,
Saýat raýony.»

«Hormatly ýazyjymyz Ogultäç Orazberdiýewa! Şu haty size okyjyňyz ýazýar. Siziň powestdir hekaýalaryňyz meni hat ýazmaga mejbur etdi. Siziň her bir ýazýan zadyňyzy höwes bilen okap, edil öz çagalyk ýyllaryma dolanan ýaly bolýan. Siziň (ýetim gyzdaky) ejem diýip berýän obrazyňyzda, edil öz ejemi gören ýaly bolýan. Gynansagam, biz siziň diňe «Sowet edebiýaty» žurnalyna çykan zatlaryňyzy okap oñmaly bolýas. Biziň obamyzdaky kitaphanada ýekeje-de kitabyňyz ýok. Ýogsam, önräk žurnalda çykan hekaýaňyzy ýene-de gaýtalap okasym gelýär...

Nurgözel ORAZOWA,
Garagum raýony».

«Ýaňy-ýakynda men Ogultäç Orazberdiýewanyň «Gara gözler» diýen kitabyny okadym. Kitap ýüregimde çuňnur täsir galdyrdy. Ozal hem men bu awtoryň birnäçe eserini «Sowet edebiýaty» žurnalynда hem-de beýleki gazet-žurnallarda okapdym. Oba durmuşyna, oba gyzlarynyň häsiýetine mahsus ýazýan Ogultäç Orazberdiýewa oba gyzlarynyň adyndan minnetdarlyk bildirmekçi.

M.Annamuhammedowa,
Gökdepe raýony».

«Men «Gara gözler» kitabyňyzy günortan arakesmede brigadamzyň gyzlaryna okap berdim. Olar by kitaba örän uly baha berdiler.

Arnagözel Öwezdurdyýewa,
Tagtabazar raýony».

Ýazyjy üçin şu sada hatlardan hormatly zat ýok bolsa gerek. Beýle hatlar bolsa ýazyjyda köp. Olaryň arasynda her hilisi

bar, ýazyjydan maslahat ýa kömek soralyp ýazylan hatlaram, okan eserlerinden galan täsirler barada ýazylanlaram köp. Hatda Soýuzymyzda belli tankytçylar bolan Alla Marçenko, Swetlana Alyýewa ýaly edebiýatçylaryň ýazan hatlary-da bar. 0.Orazberdiýewanyň eserlerini okap, türkmen dilini öwrenmeklige höwes bildiren rus okyjylary hem bar. Goý, ol hatlar ýazyjynyň arhiwini baýlaşdyrsyn, okyjynyň öñündäki jogapkärçiligin artdyrsyn. Bize geregi okyjynyň hormaty hem söýgüsü.

Ýazyjy durmuşyň jogapkärçiliği bilen edebiýatyň jogapkärçiligin deň alyp gidýändigi üçin, kämil, göreşiji gahrymanlary döredýäni üçin, ol bütinsoýuz okyjysyna çykdy. Proza kitaplary rus dilinde ýa-da SSSR halklarynyň dilinde çap bolan, üstesine-de edebiýat jemgyýetçiliği tarapyndan söylüp okalýan başga bir aýal adam bizde ýok.

Bizde hiç bir adamy 0.Orazberdiýewa bilen deňemek, «ine, pylany şeýleräk ýazýar» diýmek mümkün däl. Sebäbi hiç kim 0.Orazberdiýewanyň poçerkinde ýazmagy başarmaýar. Muny boýun almaly. Ol her biz sözi şeýle bir ýerli-ýerinde goýup, sadadan gelen ýalynly sözlem düzýär welin, sen ony gözüň bilen okap däl, demiň bilen ýuwdup barýarsyň.

Ol howlukmaýar, öz-özünü taplaýar, işleýär. Sabyr-takady, synçylygy, suratkeşligi zähmete eýläp, çeper söze jan berýär. Ony adamlaryň ýüregine ýeter ýaly derejä eltýär. Okyjylar köpçüligi ýazyjynyň bu hyzmaty üçin ýokary sylaga ~ Türkmenistan SSR-niň Magtymguly adyndaky döwlet baýragyna hödürülediler.

Bu baýrak onuň hyzmatyna mynasyp. Ogultäç Orazberdiýewa sylaga ýetse, onuň zehini gül açar.

1987 ý. Edebi tankyt